

BOSNA-HERSEK'TEN HİLAL-İ AHMERE MADDÎ YARDIMLAR: MİSBAH MECMUASI ÖRNEĞİ (1912-1914)

Yrd. Doç. Dr. Genç Osman GEÇER*

ÖZ: Bu çalışmanın amacı, 1912-1914 yılları arasında Bosna-Hersek'te Arap harfli Türkçe ve Arap harfli Boşnakça olarak yayınlanan *Misbah* mecmuasının Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yardımları konusunda kamuoyu oluşturma çabalarını ortaya koymak, bu konuda yazılan Türkçe makalelerin anlam ve önemini tespit etmek; Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bosna-Hersek'teki teşkilatlanması hakkında bilgi vermektir. Buna ek olarak, *Misbah* mecmuasında yayınlanan makalelerin Boşnaklar arasında yarattığı olumlu etki dolayısıyla, Bosna-Hersek'ten Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yapılan maddî yardımların kimler tarafından, hangi bölgelerden ve ne miktarda olduğunu Bosna-Hersek ve Türk belgeleriyle birlikte ortaya koyarak bu belge ve bilgilerin bilim dünyası ile paylaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Misbah* mecmuası, Bosna-Hersek, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, dış yardımlar.

Financial Aids from Bosnia and Herzegovina to Ottoman Red Crescent Association: Sample of *Misbah* Journal (1912-1914)

ABSTRACT: The aim of this study is to clarify the efforts of creating a public opinion related to the aids to Ottoman Red Crescent Association by *Misbah* Journal which was published both in Turkish and Bosnian in Arabic letters in Bosnia and Herzegovina during 1912-1914. It also intends to determine the importance and significance of the articles written about this topic and to inform connected with the organization of Ottoman Red Crescent Association in Bosnia and Herzegovina. Furthermore, thanks to the positive impact among Bosnians by the articles published in *Misbah*, it aims to put forward with both Bosnia and Herzegovinan and Turkish documents by whom, from which regions and how much aids came from Bosnia and Herzegovina to Ottoman Red Crescent Association and to share the document and the information with science world.

* Niğde Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. gencgecer@hotmail.com

Key words: *Misbah* Journal, Bosnia and Herzegovina, Ottoman Red Crescent Association, foreign aids.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu

Hilâl-i Ahmer, vatani yaşatmak için hayatını feda eden, savaş meydanlarında yaralanan kahraman gazilerin imdadına koşmak gayesiyle tesis olunmuştur (Fazlı Necip 1921: 33/1). Osmanlı Devleti'nin ilk ve en büyük sivil toplum kuruluşu olan, şartların da zorlamasıyla etki alanını hızla genişleten Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hangi şartlarda ve nasıl kurulduğuna bakmakta fayda vardır.

1864 yılında, İsviçre'nin Cenevre şehrinde yapılan konferansta, uzun görüşmeler sonunda, tarihte "Cenevre Sözleşmesi" olarak bilinen belge düzenlenir. Konferans metni, 22 Ağustos 1864 tarihinde uluslararası bir sözleşme olarak kabul edilir. Kabul edilen bu anlaşma ile savaş durumlarında yaralılara yardım etmek üzere uluslararası bir yardım teşkilatı olan Kızıl Haç kurulur. Ayrıca bu konferansta anlaşma metninin Cenevre'ye delege göndermemiş olan diğer gelişmiş ülkelere de duyurulması ve anlaşma metnine konulan maddelerin kabul edilerek imzalanması için bir yıl süre tanınmasına karar verilir. Bu sürenin ardından sözcüleri İngiltere 18 Şubat 1865'te, Avusturya 21 Temmuz 1866'da, Rusya ise 22 Mayıs 1867 yılında anlaşmayı imzalarlar.

1863 yılında Cenevre'de toplanan uluslararası konferansa katılma konusunda (diğer pek çok gelişmiş ülke gibi) Osmanlı Devleti de tedbirsiz davranır. Cenevre sözleşmesinin 32. maddesi, konferansa katılmayan devletlerin bir yıl içinde anlaşma şartlarını kabul edip imzalamaları hükmünü içeriyordu. Bu durum Osmanlı Devleti'ne de bildirilir. Ahmet Mithat Efendi "Hilâl-i Ahmer" adlı eserinde Cenevre sözleşmesinin Osmanlı Devleti'ni tarafından ne şekilde kabul edip imzalandığını şu cümlelerle anlatır: "Durum, Bab-ı Âli'ye de bildirilmişti. Bab-ı Âli daha önce önemsemeyerek Cenevre komisyonuna üye bile göndermemişti. Bu defa adı geçen sözleşmenin tek başına imzalanması kendisine teklif edildiği zaman da işin önemini kavrayamamıştı. Fakat fayda umulmayan bu işten kendisine bir zarar gelmeyeceğini görünce 5 Temmuz 1865 tarihinde sözleşmeyi imzalamıştı." (Ahmet Mithat 1879: 53; Salname 1329-1331: 21).

Osmanlı Devleti 5 Temmuz 1865 yılında sözleşmeyi imzalar (Salname 1913: 5-6). Fakat Osmanlı ordusunda kullanılması dinen uygun görülmeyen "Kızıl Haç" sembolü yerine, Osmanlılar için bir "Hilâl-i Ahmer" yani Kızılay sembolünün kabul edilmesini sağlayacak herhangi bir girişimde bulunmaz. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın en önemli yardım kuruluşu olan bu anlaşmadan faydalanması yıllarca gecikir (Salname 1329/1331: 22).

Osmanlı Devleti, Cenevre sözleşmesini 1865 yılında resmen kabul ve şartlarına uymayı garanti ettiği hâlde, Osmanlı toplumunun anlaşma şartlarından faydalanmasını sağlayacak teşkilat ancak on üç yıl sonra, yani 1877 yılında kurulabildi¹. Teşkilatın adı “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” olarak değiştirildi ve cemiyet padişahın himayesine alındı (Salname 1329/1331: 28).

Osmanlı Devleti'nin ilk ve en büyük sivil toplum teşkilatı olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti sadece Osmanlı topraklarında örgütlenmemiştir. Bazı Avrupa devlerinin başkentlerinde ve İslâm ülkelerinde bulunan Osmanlı vatandaşları, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne destek olabilmek için çeşitli yardım komisyonları ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetleri kurmuşlardır. Bu cemiyetler ve yardım komisyonları gerek Trablusgarp Savaşı'nda (1911-1912), gerekse Balkan Savaşları (1912-1913) sırasında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne çok büyük insanî yardımlarda bulunmuşlardır (Salname 1329/1331: 283)². Başta Hindistan Hilâl-i Ahmer cemiyetleri olmak üzere Mısır, Kuzey Afrika ve Bosna-Hersek Hilâl-i Ahmer cemiyetlerinin gösterdikleri kardeşlik ve yardımseverlikleri büyük takdir top-

¹ Kuruluş aşamasında bazı güçlüklerle karşılaşılmasına ve öneminin kavranamamasına rağmen 1920'lere gelindiğinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin önemi bütün çevreler tarafından iyice kavranmıştır. Hilâl-i Ahmer gazetesinde bu konuyla ilgili yayınlanan makaleler kurumun öneminin kavrandığını gösterir niteliktedir. Bu yazılardan biri, Dr. Kilisli M. Rifat [KARDAM] imzasıyla “Hilâl-i Ahmer'i Yaşatmak İçin...” başlığı ile yayınlanmıştır. Dr. Kilisli Rifat medenî bir memleket için millî ve toplumsal bir ihtiyaç olarak gördüğü Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için şu ifadeler yer verir: “*Bugün medenî bir memleket için Hilâl-i Ahmer ve Salib-i Ahmer teşkilatı millî ve içtimaî bir ihtiyaç haline inkılâp etmiştir. İşini bilir, zengin, çalışkan ve fedakâr bir müessesenin milletin başı ucunda harp ve sulh ihtiyaçlarına karşı daima amade olması, her gün başka bir terakkiye, daha parlak bir tecelliye mazhar olarak birçok bahtsızların imdadına koşması yaşadığımız asrın mebrur (hayırlı, makbul, beğenilmiş) müesseselerindendir.*” (Kardam 1921: 3). Burada bahsi geçen Dr. Kilisli Rifat ile meşhur âlim Kilisli Rifat Bilge birbirinden farklı kişilerdir. Adı anılan Dr. Kilisli Mehmet Rifat [KARDAM], “Doktor, öğretmen (Kilis 1877-İstanbul 1936). Kilisli Emin Çelebioğulları ailesindedir. Medrese öğreniminden sonra İstanbul'a geldi, Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi'ne girdi (1893). Tıbbiye İdadisi'ni, Askerî Tıbbiye'yi bitirdi, Dr. Yüzbaşı oldu (1903). Merakı ve yabancı dil bilgisi dolayısıyla Mezopotamya'da araştırma yapan yabancı ilim adamlarının yanında bulundu. İstanbul Tıbbiye Mektebi'nde medeniyet dersleri okuttu.” (Erverdi, Kutlu vd 1982:5/195).

² Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında *Hilâl-i Ahmer* gazetesinde önemli makaleler yayımlanmıştır. Makaleler için bk. “Hilâl-i Ahmer Nasıl Yükseldi?” (Fazlı Necip 1921: 31/1); “Harpten Sonra Hilâl-i Ahmer” (Fazlı Necip 1921: 33/1); “Hilâl-i Ahmer'i Yaşatmak İçin...” (Kardam 1921: 35/3).

lamıştır. Hilâl-i Ahmer yıllığında, bu ülkelerde faaliyet gösteren cemiyet üyelerine ve yardım edenlere özellikle teşekkür edilmesi ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezinin titizlik, nezaket ve vefalı davranış sergilemesi bakımından dikkat çekicidir (Salname 1329/1331: 283).

Osmanlı Devleti'nin en önemli yardım kuruluşu şüphesiz Hilal-i Ahmerdir. Ancak bu kuruluşun tek başına olmadığı da bir gerçektir. Hilal-i Ahmer kadar yaygın olmasa da –teşkilatlanma ve Osmanlı coğrafyası dışında da faaliyet gösterme bakımından- onunla birlikte faaliyet gösteren Mudafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyeti'nin isimlerini de anmak gerekir³. Özellikle Balkan Savaşları'nın yaşandığı yıllar Osmanlı Devleti'nin akla gelebilecek her türlü hiziple çalkalandığı yıllardır. 'Mudafaa-i Milliye' işte bütün bu hizipçi düşünce ve faaliyetlerin üstünde, herkes tarafından tanınması gereken "asgarî müşterek"lerin hatırlanmasıdır. Mudafaa-i Milliye Cemiyeti, Bulgar topraklarının İstanbul'a ulaşan seslerindeki tehde karşı, tabî bir toplu korunma mekanizması olarak ortaya çıktı. 31 Ocak 1913 yılında resmen kurulan Mudafaa-i Milliye Cemiyeti, Hilal-i Ahmer ve Donanma Cemiyeti'yle beraber, 13 Ağustos 1914 tarihli Şurayı Devlet kararıyla "menafi-i umumiyeye hâdim" dernek olarak tescil edilmiştir (Polat 1991: 16-42).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Bosna-Hersek'te Teşkilatlanması ve Faaliyetleri

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı Devleti sınırları dışında kalan ülkelerde de teşkilatlanması cemiyetin hızla büyümesine ve faaliyet alanını genişleterek Osmanlı Devleti'nin en büyük sivil toplum teşkilatı olmasına büyük katkı sağlamıştır. Konjoktürel faktörlerin başarılı bir yönetim ile oluşturduğu bu birliktelik, cemiyete hem halk nezdinde hem de Osmanlı sınırları dışında kalan Müslümanlar arasında saygın bir konum kazandırmıştır (Ada 2004: V). Osmanlı sınırları dışında kurulan teşkilatların nerede ve kimler tarafından kurulduğunun tespit edilmesi ve kayıt altına alınması amacıyla bu merkezlere çağrıda bulunulmuş ve teşkilatların kurucu başkan ve üyelerinin isimlerinin bildirilmesi istenmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Salnamesine konulmak üzere bu merkezlerin teşkilatları hakkında bilgi istenmişse de bu çağrıya sadece Bosna-Hersek'ten cevap verilmiştir. Bosna-Hersek'te kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin teşkilatlanması, Hilâl-i Ahmer'in tüzüğünde de açıkça yazıldığı şekilde gerçekleşmiştir. Bu hükme göre, "Bosna-Hersek'te bir merkez oluşturulması ve üye kaydı yapılması mümkün olmadığından, sadece Osmanlı Devleti savaşı halinde bulunduğu zamanlar yardım top-

³ Donanma Cemiyeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

lamak amacıyla komisyonlar kurulabilir.”di (Salname 1329/1331: 283). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tüzüğünde de belirtilen biçimde, Bosna-Hersek'te çeşitli komisyonlar kurulmuş ve Cemiyet adına yardımlar toplanmıştır. Mesela, Trablusgarp muharebesi (1912) esnasında sadece Saraybosna'da kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti komisyonu tarafından 300.000 Kron yani 15.000 Osmanlı Lirası kadar yardım toplanmış ve İstanbul'daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezine gönderilmiştir⁴. Buna ilave olarak Balkan savaşı sırasında da derhal çeşitli komisyonlar kurulur. Saraybosna şehrinde kurulan Hilâl-i Ahmer komisyonu şu kişilerden oluşur:

Başkan: Hacı Salih Efendi

Sekreter: Sıraç-zâde Mehmet Tayyib Efendi

Üyeler: Hacı Ahmet Efendi, Hacı Abdi Efendi, Asım Ağa ve Abdi Ağa'dır.

Bosna ve Hersek'te diğer şehirlerde de böyle geçici komisyonlar kurulmuş ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için maddî yardımlar toplanmıştır (Salname 1329/1331: 284).

Osmanlı Devleti bölgeden çekildikten sonra yıllarca işgal altında kalan, üstüne üstlük bir de vatanları Avusturya-Macaristan Devleti'nin topraklarına katılarak ilhakı yaşayan Boşnaklar, bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yardımdan geri durmamışlardır. Bu yardımların teşvik edildiği ve özendirildiği bir gerçektir. Elbette bu teşvikte en büyük rolü *Misbah* mecmuası üstlenmiştir⁵. *Misbah*'ta yayınlanan makaleler, Bosna-Hersek'te ciddi bir kamuoyu oluşturmuştur.

Reisü'l-Ulema'dan Cemaleddin ve yine bir dönem Reisü'l-Ulemalık yapan, aynı zamanda *Misbah* mecmuasında Türkçe makaleleriyle mecmuanın başmuharriri de olan Salih Safvet Başîç'in Osmanlı

⁴ Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin “Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a” adlı eserinde bu rakamı 190.000 Kron olarak göstermişlerdir (Akgün-Murat Uluğtekin 2000: 115).

⁵ İstanbul ile olan gönül bağlarını daha da güçlendirmek isteyen Bosna-Hersek ulemasından birkaç değerli bilim adamı, Ocak 1912'de Saraybosna'da toplanır. *Bosna ve Hersek Cemiyet-i İlmiyesi* adıyla bir cemiyetin kurulmasına karar verir. 28 Eylül 1912'de yapılan toplantıda idare kurulu seçilir ve cemiyet resmen kurulur. Cemiyet, Arap harfli Boşnakça ve Arap harfli Türkçe olmak üzere iki dilde yayın yapacak *Misbah* adında bir de mecmuanın çıkarılmasına karar verir. *Misbah*, ikinci yılından itibaren (30 Ekim 1913) *Yeni Misbah* adıyla, hem Latin harfli ve hem de Kiril harfli başlığı ile I. Dünya Savaşı'na kadar (1914) yayın hayatını sürdürür (Geçer 2009: 14-15).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hakkında yazdıkları makaleler oldukça dikkat çekicidir. *Misbah*'ın Aralık 1912 yılındaki 3-4. sayılarında Cemaleddin imzasıyla çıkan "Hilâl-i Ahmer İanesi" (Hilâl-i Ahmer'e Yardım) başlıklı makale, hem mecmuanın yayın politikasını, hem Osmanlıya bakış açısını, hem de Bosna-Hersek'te yarattığı olumlu etkiyi yansıtması bakımından üzerinde önemle durulması gereken bir yazıdır. Cemaleddin bu önemli makalesinde, İslâm âleminin bin yıllık ihtişamlı bir devirden sonra tembelliğe düştüğünü; önceki neşe, mutluluk ve çalışkanlığın yerini uyuşukluk ve hastalıklı bir tevekkülün aldığını; üretim, ticaret ve sanat terim/kavramlarının unutulduğunu söyledikten sonra şunları ilave eder:

"Büyük Osmanlı Devleti'nin, Türkiye hükümetinin içine düştüğü ve maruz kaldığı saldırıların İslâm âlemini yok etmeye yönelik olduğu çok açıktır. Çünkü bütün Müslümanların kurtuluş umudu Türkiye'dir. Bütün İslam âleminin kalbi Türkiye'dir. Müslümanların Müslüman olarak yaşayabilmesi, Türkiye hükümetinin sonsuza kadar ayakta kalmasına bağlıdır. Bu yüzden İslam âlemi, Osmanlı Devleti'nin ve Hilafetin kuvvetli olmasını samimi olarak ister; Osmanlı Devleti'nin maddî ve manevî olarak yükselmesini ister. Bunu bilen, bunun önemini anlayan İslam düşmanları, her taraftan Türkiye aleyhine harekete geçti. Onu güçsüz düşürmek için her türlü hile ve entrikalara başvurdu. Amaçları, İslam âleminin dayanağı olan Türkiye'yi perişan etmek ve zayıf düşürmektir.

Türkiye'deki din kardeşlerimiz can ve mal ile Hilafetin namusunu korumaya çalışıyorlar. Haksız yere ansızın saldıran dört krallık ile savaşıyor ve bir milyon düşman ile uğraşıyorlar.

Bosna-Hersek Müslümanları elden geldiği kadar yardımda bulunmak için geçen yıl olduğu gibi bu sene de "Hilâl-i Ahmer" adına yardım toplamaya karar verdi. Saraybosna'da Bıçakçıç Salih Ağa, Kumaşın Hacı Mehmet Ağa, Demirci Hacı Abdi Ağa ve arkadaşlarından oluşan özel komisyon şimdiye kadar kırk bin (40.000) Kron (2000 Osmanlı Lirası) kadar para topladı. Umarız ki vatanımızın diğer kasaba ve şehirlerinde de buna benzer komisyonlar kurulsun ve "Hilâl-i Ahmer" için yardım toplansın. "Hilâl-i Ahmer"e yapılacak yardımların önemini dindaşlarımıza anlatmalarını ve onları yardım için teşvik etmelerini, memleketimizin ulemasından rica ederiz.

"Hilâl-i Ahmer"e yardım toplamak için özel komisyonlar oluşturulamayan kasaba ve köylerdeki yardımsever vatandaşlarımız, yapacakları yardımları posta ücreti olmadan Saraybosna'ya, Demirci Hacı Abdi Ağa'ya gönderirlerse, kendilerine hemen "Hilâl-i Ahmer" belgesi gönderilecektir. Bu konuda imamların, öğretmenlerin medrese hocalarının kolaylık göstererek yardımcı olmalarını rica ederiz." (Cemaleddin 1912: 3-4/27-28).

Cemaleddin'in makalesi 1912 yılında yayımlandığına göre, makalede bahsi geçen "geçen sene olduğu gibi" ifadesi, Bosna-Hersek'ten Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yapılan yardımların 1911 yılından

itibaren başladığını göstermektedir. Ayrıca, bu makalede “İslâm âleminin tek dayanağının ve kalbinin Türkiye” olduğu vurgulanarak Bosna-Hersek’li Müslümanların yapacakları yardımın ne kadar büyük bir önem taşıdığı hatırlatılmıştır. Böyle bir makalenin Avusturya-Macaristan Devleti’nin yönetimi altında bulunan bir ülkede yayınlanması ve düşüncelerin bu kadar açık bir dille ifade edilmesi ise ayrıca dikkate değer bir konudur.

Bu makaleden üç ay sonra, yani 1913 yılının Mart ayında, yine *Misbah* mecmuasında Salih Safvet Başış tarafından yayımlanan “Harb-i Hazır Münasebetiyle (Balkan Savaşı)” başlıklı yazı, Cemaleddin’in vurguladığı konuları bir kez daha Bosna-Hersek kamuoyuna hatırlatmıştır⁶. Başış, *Misbah*’ın 8-9. sayısında aynı konuyu yeniden gündeme getiren bir makale kaleme alır. “*Hilâl-i Ahmer ve Göçmenlere Yardım Münasebetiyle*”⁷ başlıklı makalede, “*Bir kardeş şefkatiyle birbirimize yardım eli uzatalım.*” denildikten sonra şöyle devam edilir:

“Biz bugün, yani bütün Bosna ve Hersek Müslümanları yüce Hilafet makamına karşı girişilen hain saldırıyı kınıyoruz. Sebep olanlarla bu işi yapanlardan nefret ediyor ve tiksiniyoruz. En aziz dindaşlarımız diri diri mezarlara gömülüyor. Camilerde, ibadethanelerde çocuklar ateşlere atılıyor. İslâm’ın şerefini ve yüce hilafet makamını canını siper ederek korumaya çalışırken yaralanmış, kuvvetten düşmüş, elini ayağını kaybetmiş binlerce Müslüman gazinin yaralarını sarmaya koşan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne maddî yardımı dinî bir emir olarak görüyoruz. Çünkü yaralı kamilete yardım gibi mukaddes bir amaç için kurulmuş olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, şu anda bütün Müslümanların yardımına ihtiyaç duymaktadır. Allah’a şükürler olsun ki vatandaşlarımız bu görevi yapmaktan geri durmuyorlar. Diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi bizde de yardımların günden güne artmakta olduğu görülmektedir. Sözgelimi, Mostar’daki kardeşlerimizin bu konudaki çaba ve gayretleri takdir edilecek örnek davranışlar arasındadır.” (Başış 1913: 8-9/60-61; Geçer 2009: 61-64).

Misbah’ta yayımlanan bu ve benzer makalelerin ardından Bosna-Hersek Müslümanları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne yardım konusunda adeta yarış içine girerler ve ülkenin pek çok şehir, kasaba ve köylerinden yardımlar toplanmaya başlanır. Bu yardımların hangi köy, kasaba ve şehirlerden toplandığı da yine *Misbah* mecmuası aracılığı ile yayımlanır. Bosna-Hersek genelinde toplanan yardımların kimler tarafından, hangi bölgeden ve ne miktarlarda olduğu çok açık bir biçimde yazılır ve *Misbah*’a yollanır. Toplanan yardımların tamamı olmasa da bir kısmı basın yoluyla Bosna-Hersek kamuoyuna ilan edilir. Hilâl-i Ahmer’e yapılan yardımlarla ilgili *Misbah*’a yansıyan bilgiler şu şekildedir:

⁶ *Misbah*, I. Sene, Nu: 6-7, Mart 1913, Saraybosna, s. 41-42.

⁷ *Misbah*, I. Sene, Nu: 8-9, Mart 1913, Saraybosna, s. 60-61.

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: "Bjeljina kasabası Müslümanları tarafından Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yardım amacıyla şimdiye kadar toplanan beş bin üç yüz doksan altı (5396) Kron, kırk beş (45) Heler (271 Osmanlı Lirası)⁸ miktarındaki para, 28 Aralık 1912 tarihinde, Bjeljina Evkaf ve Maarif komisyonu tarafından, Landes Bankası vasıtasıyla İstanbul'daki Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezine gönderilmiştir.

İmza: Bjeljina Müderrisi Hacı Yusuf-zâde Salih Rıfki (Misbah 1913: 6-7/54-55).

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: Jajce ve çevresi Müslümanları tarafından Hilâl-i Ahmer adına toplanan yardım miktarı bin beş yüz kırk dört (1544) Kron, yetmiş altı (76) Heler (78 Osmanlı Lirası) olup, Saraybosna'daki İslam Bankası vasıtasıyla yerine gönderildiğini belirtiriz.

İmza: Muallim (Misbah 1913:6-7/55).

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: Trebinje kazasında şimdiye kadar Hilâl-i Ahmer yardımı adıyla yedi bin altı yüz seksen beş (7685) Kron, elli altı (56) Heler (385 Osmanlı Lirası) toplanmış, buradaki ileri gelenlerden ve saygın tüccarlardan Ali Begoviç Azir Bey aracılığı ile doğrudan doğruya İstanbul'daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne çeşitli tarihlerde ve üç defa gönderilmiş olduğunun duyulmasını rica ederiz. Sene 13 Şubat 1913.

İmza: Ali Bego Bey-Esat Bey (Misbah 1913:8-9/72).

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: Bu defa tekrar olarak, Bjeljina kazasının ileri gelen ve yardımsever Müslümanları tarafından Hilâl-i Ahmer yardımı adıyla yirmi dokuz bin dört yüz yetmiş yedi (29.477) Kron, yirmi iki (22) Heler (1474 Osmanlı Lirası) toplanarak 8 Mart 1913 tarihinde Bjeljina Evkaf ve Maarif-i İslamiye ve Komisyon-ı İslam Bankası vasıtasıyla İstanbul'daki Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezine gönderilmiştir. Bu bilgiyi "Misbah" mecmuasında ilan eyleminizi istirham eyleriz. Tarih, 10 Mart 1913.

İmza: Bjeljina Müderrisi Hacı Yusuf-zâde Salih Rıfki (Misbah 1913:8-9/72).

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: Rogatica kazası Müslümanları, Hilâl-i Ahmer yardımı adı altında on üç bin (13.000) Kron (650 Osmanlı Lirası) toplayıp, Osmanlı Devleti'nin Saraybosna Konsolosluğu aracılığı ile mahalline gönderilmiş olduğunun ilan edilmesini rica ederiz. Mart 1913.

İmza: Rogatica Müderrisi Şakaliç, Hacı Mehmet (Misbah 1913: 10-11/88).

⁸ 1913 yılı verilerine göre 1 Osmanlı Lirası, 20 Kron'a eşittir. Ömer Fevzi [MARDİN], Misbah'a gönderdiği "Âlem-i İslâm'dan Bir Yaprak" başlıklı makalesinde, "60 bin Lira=1 milyon 200 bin Kron" şeklinde bir hesaplama yapmıştır (Mardin 1913: 2).

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: Gacko kazasına bağlı Avtovac ve Mula köylerinin Müslümanları tarafından Hilâl-i Ahmer adına toplanan yardım miktarı yedi yüz altmış üç (763) Kron olup (38 Lira 15 kuruş) 18 Mart 1913 tarihinde Saray'da İslam Bankası vasıtasıyla İstanbul'daki Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezine gönderilmiş olduğunu duyurmanız ricastıyla.

İmza: Avtovac İmamı Abdullah Nureddin (Misbah 1913:13/102).

Hilâl-i Ahmer'e Yardım: Jupatac kasabasında "Kıraathane-i İslâm" vasıtasıyla Hilâl-i Ahmer'e yardım adıyla dört bin (4000) Kron (200 Osmanlı Lirası) toplayıp, Osmanlı Devleti'nin Saraybosna Konsolosluğu aracılığı ile Şubat'ın sonunda yerine gönderilmiş olduğunu ilan etmeniz rica olunur.

İmza: Başıç, Salih Safvet (Misbah 1913: 14-15/120).

Bosna-Hersek'ten Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yapılan nakit para yardımları *Misbah*'ta ilan edildiği ve kamuoyuyla paylaşıldığı gibi, aynı bilgiler Türkiye'deki gazete ve dergilerde, özellikle de Hilâl-i Ahmer Salnamesinde yayınlanarak toplumun bilgisine sunulmuştur⁹. Trablusgarp ve Balkan savaşları sonrasında Bosna ve Hersek Müslümanları tarafından Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yardım gönderenlerin isimleri, nereden ve ne kadar yardım gönderdikleri *Salname*'de yayımlanmıştır. Buna göre: "Gradaçac kasabasından 5337 kr.; Derbent Müslümanlarından Ali Birkoviç Efendi aracılığı ile 17.540 kr; Teşanj kasabası Müslümanlarından 4385 kr.; Derbent'ten 4385 kr.; Teşanj'den 4385 kr.; Derbent'ten 8392 kr., 120 santim; Teşanj kasabasında Hacı Hamza Efendi tarafından toplanan 7454 kr., 50 santim; Rogatica'da Hafız Ali Efendi tarafından 2036 kr., 875 santim; Glamoc'dan İsmail Hülak Efendi tara-

⁹ Mesela Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi'nin 1329/1331 yıllarına ait nüshasında Müslüman ülkelerden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yapılan maddî yardımların hangi ülkelerden ve ne kadar olduğunu gösterildiği listede Bosna ve Hersek'ten gelen yardım miktarı 6210 Osmanlı Lirası olarak kayıtlıdır. (Salname 1329/1331: 312).

Bosna ve Hersek'ten Hilâl-i Ahmere yapılan nakdi yardımlar konusunda yer yer yanlış bilgilere veya Arap harfli metinlerin yanlış okunmasından kaynaklanan hatalara da rastlamak mümkündür. Sözelimi Hüsnü Ada, "Osmanlı Devleti'nin Hizmetindeki İlk Sivil Toplum Örgütü: Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nde, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi'nin 311. sayfasında Hilâl-i Ahmer'e Osmanlı vilayetlerinden yapılan yardımlar listesinde verilen Biga'yı yanlışlıkla Bosna okumuş ve buradan 140 Osmanlı Lirası yardım gönderildiğini yazmıştır. Bahsi geçen tarihlerde Bosna ve Hersek Osmanlı vilayeti değildi. Üstelik Osmanlı belgelerinde de Bosna tek başına kullanılmaz, Bosna ve Hersek şeklinde yazılırdı. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ada 2004: 165).

ından 91 kr, 375 santim; Gacko kazası Müslümanları tarafından 4375 kr.; Derbent kasabası Müslümanları tarafından 4920 kr., 125 santim; Gacko kasabası Müslümanlarından 2657 kr.; Teşanj kasabası Müslümanlarından 3524 kr.; Konjic kasabası Müslümanlarından 4375 kr.; Meclis-i İlmiye azasından Hafız Mehmet Efendi 106 kr.; Bank Privile Jiye de Bosni ve Viner Bank vasıtasıyla 7536 kr., 75 santim; Bosna Müslümanlarından Kapanakoviç Ahmedov tarafından 8886 kr.; Harsova kasabasından 8475 kr.; Saraybosnalı yardımseverlerden 10.604 kr., 50 santim; Saraybosnalı yardımseverlerden 42.500 kr.; Saraybosna Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden 131.875 kr.; Bırçkolu Müslümanlardan 100.871 kr.; Köprüri nahiyesinden Hüseyin Begoviç Efendi 237 kr., 125 santim; Donji Vakuf'da Türk kıraathanesi tarafından 4370 kr.; Donji Vakuf'dan Mehmet Efendi Tagiç ve Edhem Beyler tarafından 4370 kr.; Bugojno kazasının Punic köyünden İdris Bey vasıtasıyla 384 kr.; Donji Vakuf'da Hacı Süleyman Efendi Sokoloviç tarafından Banja Luka şehri Müslümanlarından 82.970 kr., para yardımı gönderilmiştir (Salname 1913-14: 394-395).

Ancak dönemin ağır siyasî ve sosyal şartları, cephelerde devam eden savaşlar gibi olumsuz şartlar yüzünden zaman zaman bu bilgilerin basına yansınması gecikmiş veya ihmale uğramasına neden olmuştur. Bu durum Bosna-Hersek'ten yapılan yardımlar için de söz konusu olmuş ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Başkanlığı tarafından yazılan resmî bir yazıyla, Bosna-Hersekli Müslümanlardan bir anlamda özür dilenmiş ve ayrıca gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür edilmiştir. "Teşekkür" başlığı ile gönderilen bu yazı *Misbah*'ta yayımlanmış ve Bosna-Hersek Müslümanlarıyla paylaşılmıştır. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezinden gönderilen "Teşekkür" başlıklı yazı şöyledir:

"Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1913 senesi genel meclisi hakkında gazetelerde yazılan makalelerde Hindistan, Mısır, Ümit Burnu ve Rusya Müslümanlarının Hilâl-i Ahmer hakkında ortaya koydukları samimiyet, ilgi ve yardımlarına teşekkür edildiği hâlde, dalgınlıkla Bosna ve Hersek Müslümanlarının yardımlarından bahsedilmemiştir. Hâlbuki Bosna ve Hersek Müslümanları Trablusgarb ve Balkan savaşları sonrasında çeşitli dernekler ve topluluklar aracılığı ile Hilâl-i Ahmer'e yirmi beş bin (25.000) liradan daha fazla yardım toplayıp göndererek gerçekten çok büyük cömertlik ve kardeşlik göstermişlerdir. Bu insanca davranışlarından ve yardımlarından dolayı özellikle teşekkür etmeyi bir borç biliriz."

İmza: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi (*Misbah* 1913: 14-15/120).

Teşekkür yazısının ardından, *Yeni Misbah* bu defa Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkan yardımcısı Dr. Besim Ömer'in [AKALIN]

Saraybosna Hilâl-i Ahmer Cemiyeti üyelerine gönderdiği resmî mektubunu yayımlar:

“14 Kasım Salı günü (1914), Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin daveti üzerine, Dariü'l-Fünun-ı Osmanî konferans salonunda Hilâl-i Ahmerin kuruluş ve tarihine ve şimdiye kadar yaptığı ve gelecekte yapacağı hizmetler konusunda hanımlarımıza düşen yüksek vatanseverlik görevlerinin neler olduğunun anlatıldığı bir konferans verilmiştir. Konferansta binlerce Müslüman kadın hazır bulunmuş ve son yıkıcı savaş sırasında (Balkan Savaşları) Bosna ve Hersek'ten yaralı gazilerimize ve felakete uğramış olan göçmenlerimize yapılan yardımlardan bahsedildiği sırada olağüstü alkışların ardından, Bosna ve Hersek'li kadınlara teşekkür edilmesi karara bağlanmıştır. 3 Şubat 1914.”

İmza: Ömer Besim (Yeni Misbah 1914: 18/2).

Sonuç

Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Müslümanlar kendi mali yetersizliklerine rağmen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne hatırı sayılır yardımlar göndermişlerdir. Hilâl-i Ahmer'e yapılan yardımların en büyük kısmı İslâm âleminde gelenlerden oluşmaktadır. Şüphesiz bu yardımların en anlamlısı Bosna ve Hersek'ten yapılanlardır. Boşnaklar kendileri büyük siyasi ve ekonomik güçlükler içerisinde buldukları hâlde, kardeşlerine yardımı hem dinî hem de insanî bir görev saymışlar ve imkânsız mümkün kılmışlardır. Bu anlamlı davranışlarıyla Osmanlı'nın sadece iyi günlerinde değil, zor zamanlarında da yanında olduklarını göstermişler ve böylece Türklerle olan kardeşlik duygularını pekiştirmişlerdir. Yüzlerce yıllık birlikteliğin verdiği bu kardeşlik bağı bugün de sağlamlaşarak devam etmekte, her iki taraf da ülkesi ve milletiyle birbirine daha samimi duygular beslemekte, gerektiğinde yardımlarını esirgememektedirler.

KAYNAKÇA

- ADA, Hüsnü (2004), *Osmanlı Devleti'nin Hizmetindeki İlk Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*, (Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ahmet Mithat (1879), *Hilâl-i Ahmer. Cemiyet-i İnsaniyenin Tarihi*, Kırk Ambar Matbaası, İstanbul.
- AKGÜN, Seçil Karal-ULUĞTEKİN, Murat (2000), *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara.
- BAŞIÇ, Salih Safvet (1913), “Hilâl-i Ahmer ve Muhacirîn İnesi Münasebetiyle”, *Misbah*, I. Sene, Nu: 8-9, Mart 1913, Saraybosna.
- Cemaleddin (1912), “Hilâl-i Ahmer İnesi”, *Misbah*, I. Sene, Nu: 3-4, Aralık 1912, Saraybosna.

- Fazlı Necip (1921), “Harpten Sonra Hilâl-i Ahmer”, *Hilâl-i Ahmer Gazetesi*, Nu: 33, 10 Haziran 1921.
- Fazlı Necip (1921), “Hilâl-i Ahmer Nasıl Yükseldi?”, *Hilâl-i Ahmer Sabah Nüshası*, Nu: 31, 9 Haziran 1921.
- GEÇER, G. Osman (2009), *Bosna Hersek’te Bir Osmanlı Aydını: Salih Safvet Başıç*, Tuzla Kantonu Arşivi Yayınları, Tuzla (Bosna-Hersek).
- KARDAM, Dr. Kılıslı Rifat (1921), “Hilâl-i Ahmer’i Yaşatmak İçin...”, *Hilâl-i Ahmer*, , Nu: 35, 16 Ağustos 1921.
- MARDİN, Ömer Fevzi (1913), “Âlem-i İslâm’dan Bir Yaprak,” *Misbah*, II. Sene, Nu: 4, 20 Kasım 1913, Saraybosna.
- Misbah*, “Hilâl-i Ahmer İanesi”, II. Sene, Nu: 13, 22 Nisan-6 Haziran 1913, Saraybosna.
- Misbah*, “Hilâl-i Ahmer İanesi”, II. Sene, Nu: 14-15, 22 Mayıs-6 Haziran 1913, Saraybosna.
- Misbah*, “Hilâl-i Ahmer İanesi”, II. Sene, Nu: 6-7, Şubat 1913, Saraybosna.
- Misbah*, “Hilâl-i Ahmer İanesi”, II. Sene, Nu: 8-9, Mart 1913, Saraybosna.
- Misbah*, “Hilâl-i Ahmer İanesi”, II. Sene, Nu:10-11, 24 Mart 1913-8 Mayıs 1913, Saraybosna.
- Misbah*, “Teşekkür”, II. Sene, Nu: 14-15, 22 Mayıs-6 Haziran 1913, Saraybosna.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanî Şirketi, İstanbul.
- ÖZÇELİK, Selahattin (2000), *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- POLAT, Nâzım Hikmet (1991), *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devriler-İsimler-Eserler-Terimler-*, (hzl. Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara), C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Yeni Misbah*, “Saraybosna Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i Muhteremesine” III. Sene, Nu: 18, 31 Temmuz 1914, Saraybosna.